

Eltérő irányhasználat a magyarban és a finnben

MATICSÁK Sándor–Juha LESKINEN

1. Köztudott dolog, hogy a finnugor nyelvek névszóragozásának egyik fő sajátossága az irányhármasság. Már a feltételezett finnugor alapnyelvben is élő jelenség lehetett, a kutatók két locativust (*-nA, *-t), két lativust (*-ń, -*k) és egy ablativust (*-tA) rekonstruálnak. Ezek a ragok természetesen nem enyésztek el nyomtalanul az idők folyamán, a mai finnugor nyelvekben általában másodlagos ragok, határozószók alkotóelemeként élnek tovább (pl. osztj. *kam-'n*, vog. *kw...-n* 'kívül, kinn' < *-nA_{LOC}, vog.-osztj. -NĀT_{COMIT} < *-t_{LOC} stb. (Hajdú 1981, 136, 141).

Habár a mai finn és magyar helyragok rendszere erősen különbözik egymástól, mindkét nyelv őrzi ezeket az eredeti elemeket. Ha röviden ábrázolni óhajtjuk az alapnyelvi ragok történetét, a mai magyarban és finnben betöltött szerepüket, a következő képet kapjuk (Hajdú 1981, 141–144; Häkkinen 1985, 80–87):

FINN		MAGYAR		
határozószó	rag	PFU	rag	határozószó
*al-na > alla *yl-nä > yllä	*-s-nA > -ssA *-l-nA > -lla -nA	LOC *-nA	-BEN -ON	benn, kinn
?kaike-ti ku-ten, muu-ten		LOC *-t	-t/-tt, -NÖTT	itt, mellett, együtt
al-ta, luo-ta	-s-tA -l-tA -tA	ABL *-tA		
minne, tänne	*-sen > -Vn *-len > -lle	LAT *-ń		
*ala-k		LAT *-k	-BE, -RA, -NEK, -HOZ, -NI	alá, mellé, haza, oda

Figyelemre méltó jelenség, hogy a finnben az **-nA* locativus megterheltsége lényegesen nagyobb, mint a **-t* ragé. Ugyancsak fontos, hogy a magyarban az ugorkori **-l* ablativus él tovább (*-BŐL*, *-TŐL*, *-RŐL*, *-NÁL*, *-NŐL*, *-UL*, illetve határozószókbán: *alól*, *mellől*, *közül* stb.), míg az eredeti fgr. ablativusnak csak a finn-permi ágon lehetők fel a folytatásai. A harmadik említendő részlet a lativusi **-ń* sorsa: ennek a magyarban nincs folytatása.

2. Az irányhármasság tehát alapnyelvi jelenségnek tekinthető (a primer ragok az idő folyamán az egyes nyelvekben átalakultak, ragok és határozószók alkotóelemeivé váltak), ezzel szemben a helyviszonyok árnyaltsága lényegesen későbbi jelenség. Köztudott, hogy a magyarban három sor alakult ki (belső, külső szoros, külső laza, valamint a terminativus és dativus), míg a finnben csak kettő (belső, külső). A többi finnugor nyelv azonban sokkal tarkább képet mutat. Az obi-ugor nyelvekben igen kevés helyrag fordul elő (abl-loc-lat, ill. az osztjákban még approx). A permi nyelvekben igen gazdag a *hová?* kérdésre felelő esetek csoportja (illat, approx, terminat, ill. zürjén dat), ugyancsak gazdag a *honnan?*-sor is (elat, ablat, egress), ezzel szemben a *hol?*-csoport mindösszesen egytagú (iness). A cseremiszenben egy-egy *honnan?* (abl) és *hol?* (iness) raggal szemben gazdag a *hová?*-csoport (lat, illat, approx, dat). A mordvinban három *hová?*-esettel (lat, illat, dat-allat) szemben van két *honnan?* (elat, ablat) és egy *hol?* eset (iness). Láthatjuk tehát, hogy a finnugor nyelvek nagy többségében nem alakultak ki „szimmetrikus” sorok, általában a *hová?* kérdésre felelő csoportok a leggazdagabbak, s a *hol?*-esetek a legkevésbé képviseltek.

A finn belső sor (**s-nA*, **s-tA*, **s-en*) lativusi eredetű *-s-* eleme a mordvinban és a cseremiszenben is megtalálható (vö. md. *-s* ILLAT, *-so/-se* INESS, *-sto/-ste* ELAT; cser. *-š* LAT, ILLAT, *-što/-šte* INESS). A külső sorból (**l-nA*, **l-tA*, **l-en*) a **len* allativusnak megfelelői vannak a cseremiszenben (cser. *-lan/-län* DAT) és a permi nyelvekben (zürj-votj. *-lań* APPROX), de sem a mordvinban, sem a lappban nincsenek meg az *-l*-sor megfelelői, így Kaisa Häkkinen ezt balti-finn innovációnak tartja (Häkkinen 1985, 83–87).

A magyar belső/külső szoros/külső laza sor ezzel szemben csak a magyar nyelv önálló életében, az ómagyar korban alakult ki, az első fázisban önálló szavak váltak névutókká, a primer ragok felhasználásával (*bél* 'belső rész' > **belen*, **belé*, **belől*; **rof* 'közelség' >

*rofa, *rofol; ug. *kuća 'oldal, szél' > *hozá stb.) majd egyszótagúvá válva, ill. a magánhangzó-harmónia szerint kétalakúvá (esetenként a labiális illeszkedés alapján háromalakúvá) fejlődve, lassú folyamat eredményeként szuffixálódtak (vö. *belen > ben > -ban/-ben stb). Összességében elmondható tehát, hogy a belső és külső helyviszonyok megkülönböztetése, árnyalása a magyar nyelv külön életében alakult ki (MNyTNY. I, 287–293).

3. Mindezek alapján tehát felvázolhatjuk azt a jól ismert sémát, melybe hat finn, illetve kilenc magyar helyhatározó tartozik. Azonban ez a séma túlságosan is leegyszerűsítettnek tűnik, hiszen néhány rag, eset, jelenség nem szerepel ebben a táblázatban (terminativus, dativus stb.).

Az egyik ilyen problémás eset a prolativus, melynek a finnben betöltött szerepét igen nehéz meghatározni, a kutatók javarészt a következő definíciókkal élnek: 'sijamuoto, joka ilmoittaa, mitä tietä tai mitä myöten tekeminen tapahtuu' (Nykysuomen käsikirja 330), 'eräs adverbien sijamuoto' (Itkonen 1988, 313), 'adverbien sijamuoto, joka ilmoittaa, mitä tietä tai mitä myöten tekeminen tapahtuu' (Nykysuomen sanakirja 2, 340).

A finn *-tse* prolativusnak, ill. a prolativusi jelentéskörű névutóknak (*pitkin, myöten*) a magyarban sokszor prefixum + mozgást jelentő ige + superessivusi esetben álló névszó, ill. ragvonzó névutós (*át, végig*) szerkezet felel meg, például: *végigment a Duna-parton/käveli pitkin Tonavan rantaa, átment a mellkasán/ajoi rintakehänsä ylitse, a méreg a fagon végigfutva kiömlik/myrkkä valuu pitkin hampaita* stb. A problémát az okozza, hogy a magyar a statikus, *hol?* kérdésre felelő esetragot használja fel a mozgás (ill. a mozgás képzetének) kifejezésére. Ezt a jelenséget – Valma Yli-Vakkuri terminológiáját kölcsönvéve – a helyragok másodlagos használatának nevezhetjük (Maticsák 1995).

Tágabban értelmezve: a statikus rag más elemekkel együtt felépve a mozgás kifejezésére szolgál. E kérdés elméleti hátterét vizsgálta Jukka-Pekka Hammari, aki a finn prolativust összekapcsolja az előbb említett táblázatba rendszerszerűen be nem illeszthető másik két eset, a terminativus és az approximativus meghatározásának problémájával. Véleménye szerint a terminativus a mozgás aktuális, az approximativus pedig a mozgás potenciális esete. Ez a három

eset a belső/külső csoportosításba nem illik, e szempontból neutrálisnak tekinthetők (Hamhari 1993, 50–56, 145).

4. Visszatérve a prolativusra, a statikus és a dinamikus esetek problémája további kérdéseket ébresztett. Köztudott, hogy a finn néha az indoeurópai nyelvektől (és ebben az összefüggésben a magyartól is) eltérő módon használja a helyragokat, pl.:

– a finn *hová?* irányt használ, míg az indoeurópai nyelvek *hol?* irányt: *jäädä, ilmestyä, pysähtyä, väsyä* stb.

– a finn *honnán?* irányt használ, míg az ieur. nyelvek *hol?* irányt: *ostaa, löytää, tavata* stb.

– a finn a közvetlen kapcsolat kifejezésére belső sort használ: *lakki on päässä, kengät ovat jalassa, otsassa oli musta side* stb.

– a finn elativust használ a vmin átmenő, vmi mellett elmenő mozgás kifejezésére: *auto ei mahtunut portista, laiva kulkee tästä ohi* stb. (Hakulinen 1979, 522–531).

5. Mindezek alapján magunk is megpróbáltuk összegyűjteni a magyar és a finn háromirányúság közötti eltéréseket, a gyűjtés fázisában figyelmen kívül hagyva a külső/belső megfelelési sorok közötti eltéréseket (pl. *cipő van a lábán/kengät ovat jalassa, kalap van a fején/hattu on päässä* stb.)

Kiindulópontként Papp István–Jakab László Magyar–finn szótárának példaanyagát használtuk. Természetesen egy pillanatig sem állíthatjuk, hogy az összes alakot feldolgoztuk (ez a nyelv egész korpuszát tekintve talán eleve reménytelen vállalkozásnak is tűnhetne), ill. azt sem, hogy pontos statisztikai adatokkal alátámasztott cáfolhatatlan bizonyítékokkal tudunk szolgálni, hiszen ez esetben zárt korpusz szóba se jöhet. Azonban bátorkodunk az anyagot mégis némi statisztikai összevetés kedvéért felhasználni, mert a számadatok (ill. inkább tendenciák) igen árulkodó jellegűek, világos képet mutatnak.

A szótár példaanyagából számításba vettük az eltérő irányultságot kifejező helyragos névszókat (kilenc magyar és hat finn alakot), függetlenül attól, milyen szemantikai tartalmat hordoz. Nem vettük figyelembe a névutókat, ill. a helyviszonyrendszerbe nem beilleszthető terminativusi, dativusi, prolativusi alakokat.

A példaanyagot tehát a háromirányúság alapján a következőképpen csoportosíthatjuk (az egyező irányú megfeleléseket természetesen nem véve számításba):

finn magyar	(A) mistä?	(B) missä?	(C) mihin?
(1) honnan?		1B	1C
(2) hol?	2A		2C
(3) hová?	3A	3B	

Az adatokat, megfeleléseket három szempont szerint vizsgáltuk: (I) az adatok mennyisége, (II) a konkrét helyviszony, időviszony és elvont viszony kifejezése és (III) a belső és külső viszonyok összefüggése. Mindezeket a szempontokat mind a magyar, mind a finn nyelvből kiindulva igyekeztünk érvényesíteni. Nézzük először a magyar szemszögből történt vizsgálat eredményeit!

5.1. Az adatok mennyisége, tendenciák. Mint már említettük, nem zárt korpuszról lévén szó, nem lehet statisztikai adatokkal operálni, a szókincset nem lehet „egyszerűen megszámlolni”. Mindezek ellenére talán mégiscsak lehet bizonyos tendenciákkal számolnunk. A szótárból nyert adatok alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar *hol?*/finn *hová?* megfelelési sor (2C) a leggazdagabb:

ártatlan vmiben/olla syytön jhk; bűnös vmiben/syylinen jhk; ebben az időben/tähän aikaan; elakad vmiben/tarttua/juuttua jhk; elbotlik vmiben/kompastua jhk; elrejtözik vhol/piiloutua jhk; eltéved vhol/eksyä jhk; elfárad vmiben/väsyä jkh; felejt vhol/unohtaa jhk; felold vmiben/liuottaa jhk; gyakorlott vmiben/harjaantunut/tottunut jhk; gyönyörködik vkiben/mielistyä jkh; hagy vhol/jättää jhk; hisz vmiben, vkiben/uskoa jhk, jkh; jártas vmiben/perehtynyt jhk; kárt tesz vmiben/tehdä vahinkoa jllek; kedvét leli vkiben, vmiben/mieltyä jhk, jkh; kellő időben/oikeaan aikaan; kitör vmiben/puhjeta, purskahtaa jhk; kopog az ajtón/koputtaa oveen; látogatást tesz vhol/tehdä vierailu jhk; leragad a sárban/tarttua kiinni/juuttua lokaan; marad vhol/jäädä jhk; megakad a szeme vmin/jkn katse kiintyy jhk; megakad vmiben/juuttua/tarttua jhk; megbetegszik influenzában/sairastua influenssaan; megbízik vkiben, vmiben/luottaa jkh, jhk; megbotlik vmiben/kompastua jhk; megbújik, meglapul vhol/piiloutua jhk; megfogózik vmiben/tarttua kiinni jhk; meghal bánatában/kuolla murheeseen; megho-

nosít vmit vhol/kotiuttaa jk jhk; meghúzza magát vhol/asettua, vetäytyä jhk; megjelenik vhol/ilmestyä, ilmaantua jhk; megkapaszkodik vmiben/tarttua jhk; megmárt vmiben/kastaa jhk; megnyugszik vmiben/tyytyä jhk; megreked vhol/juuttua, tukkentua jhk; megszáll vhol/majoittua jhk; megtámaszkodik vmiben/nojautua jhk; megtapad vhol/kiinnittyä/takertua jhk; nevet vmin/nau-raa jllek; nyugszik vmin/pohjautua, perustua jhk; osztozik vmiben/ottaa osaa jhk; otthagya vhol/jättää sinne, siihen; reked vhol/jäädä jhk; részt vesz vmiben/ottaa osaa/osallistua jhk; szájon csokol vkit/suudella jkta suulle; szájon vág vkit/lyödü jkta suulle; szíven szúr vkit/pistää jkta sydämeen; tájékozódik az ügyben/perehtyä asiaan; torkán akadt a falat/pala juuttui kurkkuun; torkon ragad vkit/tarttua jkta kurkkuun; ugyanolyan stílusban/samaan tyylin stb.

A mennyiségi mutatók alapján ezt követi a magyar *hol?/finn honnan?* (2A) sor:

bizonytalan vmiben/olla epävarma jstk; elcsodálkozik vmin/häm-mästyä jstk; eligazodik vmin/ottaa selvää jstk; érdekelt vmiben/kiinnostunut jstk; felülkerekedik vkin, vmin/päästä voitolle jksta, jstk; függ vhol/riippua jstk; fülön fog vkit/ottaa jkta korvasta; galléron ragad vkit/tarttua jkta kauluksesta; gyönyörködik vmiben/nauttia jstk; hazugságon csíp vkit/yllättää jku valheesta; kapható vhol/on saatavissa jstk; karon fog vkit/tarttua jkta käsi-varresta; kételkedik vmiben/olla epävarma jstk; kézen fog vkit/ottaa jkta kädestä; kifér vmin/mahtua jstk; kilép az ajtón/astua ovesta; megbosszul vkin vmit/kostaa jkllle jstk; megbotránkozik vmin/närkästyä jstk; meggátol vkit vmiben/estää jkta jstk; megnéz a szótárban/katsoa jtk sanakirjasta; megpukkad mérgében/haljeta kiukusta; megsértődik vmin/loukkaantua jstk; mérgelődik vmin/harmistua jstk; múlik vkin, vmin/riippua jksta, jstk; nevén szólít vkit/kutsua jkta nimeltä; örömet leli vmiben/löytää huvinsa jstk; örvendezik vmin/riemuita jstk; pereskedik vkivel vmin/käräjöidä jstk jkn kanssa; reszket félelmében/vapista pelosta; szaván fog vkit/ottaa jku sanasta kiinni; talál vhol/löytää jstk stb.

Az előző kategóriánál kisebb súlyú a magyar *hová?/finn honnan? irányultság* (3A):

árulkodik vkire/kannella jksta; beleörül vmibe/tulla hulluksi jstk; beleizzad vmibe/hiota jstk; belekábul vmibe/huumaantua jstk; be-

lemelegszik vmibe/lämmetä jstk; beleöszül vmibe/harmaantua jstk; belepírul vmibe/punastua jstk; belevakul vmibe/sokeutua jstk; büszke vkire, vmire/ylpeä jksta, jstk; első hallásra/ensi kuulemalta; első látásra/ensi näkemältä, katsomalta; ért vmihez/olla perillä jstk; felfigyel vmire/kiinnostua jstk; féltékenykedik vkire/olla mustasukkainen jksta; fogódzkodik vkibe, vmibe/pidellä kiinni jksta, jstk; fütyül vkire, vmire/välittä viis jksta, jstk; holnap-hoz egy hétre/huomisesta viikon kuluttua; jutalmat tűz ki vmire/määrätä palkinto jstk; kényes a becsületére/olla arka kunnias-taan; ragaszkodik vmihez/pitää kiinni jstk; saját kérelmére/omasta pyynnöstä; vkinek a követelésére/jkn vaatimuksesta; vkinek a nyomására/jkn painostuksesta; vkinek a parancsára/jkn käskystä; vkinek az indítványára, javaslatára/jkn esityksestä, ehdotuksesta; vkinek az intézkedésére/jkn määräyksestä; vkinek egy intésére/jkn viittauksesta; vkinek kívánságára/jkn toivomuksesta; vkinek óhajára/jkn toivomuksesta; vminek a hatására/jkn vaikutuksesta stb.

Ebben a kategóriában egy érdekes jelenséggel találkozhatunk. Néhány igének más igekötővel álló alakja ablativusi esetet vonz (*beleőrül vmibe ~ megőrül vmitől, beleizzad vmibe ~ megizzad vmitől, belekábul vmibe ~ elkábul vmitől, beleöszül vmibe ~ megöszül vmitől, belepírul vmibe ~ elpírul vmitől, belevakul vmibe ~ megvakul vmitől*), a finnhez hasonlóan. Ilyen jelenség csak ebben a csoportban fedezhető fel. Érdekes távlatokat nyitna a vizsgálódásokban, ha sikerülne kimutatni az elsődleges használatot (elképzeltető, hogy a tükröfordítások vizsgálata segítene, de ez a kérdés túlnő e cikk keretein).

Némileg kisebb csoportot alkot a magyar *hová?*/finn *hol?* irányultság (3B):

be van szorulva vmibe/olla puristuksissa jssk; becsületszavamra mondom/vakuutan kunniasanallani; bekukkant, benéz vhova/pistäytyä jssk, jkh; belesül vmibe/häkeltyä jssk; beleszagal a fazékba/haistaa ruokaa padassa; betér vhova/pyörähtää jssk; beugrik a szomszédba/pistäytyä naapurissa; egy csapásra/yhdellä iskulla; egy falásra bekap/niellä yhdellä hotkaisulla; egy rántásra/yhdellä tempauksella; el szokott járni kocsmába/hänellä on tapana käydä kapakassa; első próbálkozásra/ensimmäisellä yrityk-sellä; jegyre vásárol/ostaa jtk kortilla; XY névre szóló útlevele

volt/hänellä oli passi XY nimellä; operába jár/käydä oopperassa; rácsimpaszkodik vkire/roikkua jkssa; ragaszkodik vmihez/py-syü kiinni jssk; részletre vásárol/ostaa osamaksulla; saját felelősségére/omalla vastuullaan; semmi esetre sem/ei missään tapauksessa; utolsó útjára kísér/saattaa jkta hänen viimeisellä matkallaan stb.

Mindezekkel a gazdag adattárú csoportokkal szemben a magyar *honnan?* irányultságra nagyon kevés példát sikerült találni.

Honnan?/hol? irányultság (1B):

abból a célból/siinä tarkoituksessa; bizonyos szempontból/tietys-sä suhteessa; számtanból ötöst kapott/hän sai laskennossa kym-pin; tajtézik a dühtől/vaahdota raivoissaan; tréfából csináltam/tein sen piloillani; veszít az értékéből/aleta arvossa.

Honnan?/hová? irányultság (1C):

el van ragadtatva vmitől/olla ihastunut jhk; elmegy a kedve vmi-től/menettää mielenkiintonsa jhk; felvilágosít a dologról/tuoda valaistusta asiaan; kiábrándul vmiből/pettyä jhk; megcsömörlik vmitől/kyllästyä jhk; meggebed a hőségtől/läkähtyä kuumuuteen; meghal a szomjúságtól/kuolla janoon; mi célból/mihin tarkoituk-seen; pukkadozik a nevetéstől/pakahtua nauruun.

Az eltérő irányszemlélet összevetésekor tehát – a tendenciákat tekintve – elmondható, hogy a magyar *honnan?* esetek megfelelői az adatok túlnyomó többségében a finnben is *honnan?* irányultságúak, azaz másképpen fogalmazva: a magyar *honnan?* irány nagyon kis mértékben vesz részt ebben a folyamatban.

Szemléltetésül álljon itt egy táblázat, amelyben az adatbázis példáinak százalékos megoszlása látszik. Természetesen a számadatok viszonylagosak (nem zárt korpusz, szinonimitás stb.), de a tendenciákat mégis világosan megmutatják. (Az anyaggyűjtés egyes fázisaiban kísérletképpen végeztünk százalékos számításokat, s minden esetben az alábbiakhoz hasonló számadatokat kaptunk.)

finn magyar	(A) mistä?	(B) missä?	(C) mihin?
(1) honnan?		2%	4%
(2) hol?	23%		47%
(3) hová?	14%	10%	

5.2. A konkrét, elvont és az időviszonyok összefüggése. A szótárból kapott adatokat megpróbáltuk e három szemantikai alapkategóriába besorolni, vállalván a leegyszerűsítés kockázatát. A három csoport elkülönítésekor a következő eredményt kaptuk:

A) Konkrét helyviszonyt jelentő szavak, kifejezések. Az ide tartozó magyar adatok túlnyomó többsége *hol?* irányú, s csak néhány példát találtunk a *hová?* irányultságra. Ebben a szemantikai csoportban egyáltalán nem találtunk példát a *honnan?* irányra. Az eltérő helyviszonykifejezés leggazdagabb csoportja a magyar *hol?*/finn *hová?* (2C), ezek a nyelvtanulásban is felhasznált legjellegzetesebb, legismertebb példák:

hagy vhol/jättää jhk; marad vhol/jäädä jhk; felejt vhol/unohtaa jhk; elakad, megakad vmiben/tarttua, juuttua jhk; elbotlik, megbotlik vmiben/kompastua jkh; reked, megreked vhol/juuttua, tukkeutua jhk; rejtőzik, elrejtőzik vhol/piiloutua jhk; meghúzza magát vhol/asettua, vetäytyä jhk; eltéved vhol/eksyä jhk; megjelenik, előbukkan, jelentkezik vhol/ilmestyä jhk; megfogódzik vmiben/tarttua kiinni jhk; megkapaszkodik vmiben/tarttua jhk; megtámaszkodik vmiben/nojautua jhk; megszáll vhol/majoittua jhk; szájon csókol vkit/suudella jkta suulle; szájon vág vkit/lyödä jkta suulle; szálka akadt meg a torkán/ruoto tarttui kurkkuun; szíven szúr vkit/pistää jkta sydämeen; torkon ragad vkit/tarttua jkta kurkkuun stb. (Jelentéstanilag körvonalazható csoportok lehetnek: 'hagy, marad, felejt, elbújik, eltéved', 'megjelenik, jelentkezik', ill. bizonyos testrésznevekkel kapcsolatos szintagmák.)

Viszonylag gazdag a magyar *hol?*/finn *honnan?* (2A) megfelelési sor is:

áthatol nyíláson/tunkeutua raosta; az ajtón távozik/poistua ovesta; kifér vmin/mahtua jstk; kilép az ajtón/astua ovesta; fülön fog vkit/ottaa jkta korvasta; galléron ragad vkit/tarttua jkta kauluksesta; karon fog vkit/ottaa, tarttua jkta käsivarresta; talál vhol/löytää jstk; ered vhol/saada alkunsa jstk; megnéz a szótárban/katsoa jtk sanakirjasta stb. (Jelentéstanilag: 'vmin áthatol, átmegy', 'vkit megfog, megragad', 'talál'.)

A *hová?*/*hol?* irányultság (3B) példái:

bekukkant, benéz vhova/pistäytyä jssk, jkh; betér vhova/pyörähtää jssk; beleszabol a fazékba/haistaa ruokaa padassa; operába jár/käydä oopperassa; el szokott járni kocsmába/hänellä on tapana käydä kapakassa; rácsimpaszkodik vkire/roikkua jkssa; be van szorulva vmibe/olla puristuksissa jssk.

B) Időviszonyt jelentő szavak, kifejezések. E csoportban egy *hová?* irányt (*holnaphoz egy hétre/huomisesta viikon kuluttua*) leszámítva minden más adat *hol?/hová?* (2C) irányú (*ebben az időben/tähän aikaan; ekkoriban/näihin aikoihin; kellő időben/oikeaan aikaan; milyen időtájban/mihin aikaan; a régi világban/entisaikaan* stb.). Számszerűleg ez a legkisebb csoport, alig néhány adattal. Ez másképpen fogalmazva azt mutatja, hogy az időviszony kifejezésében a magyar és a finn között eltérő irányhasználatról nem beszélhetünk (figyelembe kell azonban venni, hogy a finn az időviszony kifejezésére igen gyakran *essivust* használ).

C) Elvont viszonyt jelentő szavak, kifejezések. Ez a legnagyobb csoport, a legváltozatosabb szemantikai kategóriákkal. Itt nem lehet a három irány között különbséget tenni, mindegyik csoport egyformán gazdagon képviselteti magát.

Összességében tehát elmondható, hogy a – háromirányúság rendszerét tekintve – a legnagyobb eltérés a konkrét (primer) helyviszonyt kifejező szavak körében található. Ebben a kategóriában a magyar *honnan?* sor finn megfelelői között nem találtunk eltérő irányt hordozó példát, azaz – óvatosan fogalmazva – a *honnán?* sor e tekintetben is eltérően viselkedik.

5.3. A belső és külső viszonyok összefüggése. A példák gyűjtésekor – mint már említettük – nem vettük figyelembe a belső/külső eltérő megfeleléseket, itt egy rövid gondolat erejéig mégiscsak szükségesnek látszik kitérni erre a problémára is. (Hangsúlyozzuk: az eltérő irányokat jelölő szavak, kifejezések csoportjain belül vizsgáltuk meg ezt a szembenállást, nem ez volt az anyaggyűjtés fő szempontja!)

A magyar *hol?/finn* eltérő irány csoportban az esetek többsége belső (inessivus), kisebb hányaduk külső szoros (superessivus) viszonyt kifejező eset. Külső laza megfelelésre csak igen-igen elvétve találtunk példát, a közel kétszáz adataból mindössze kettőt (*jelentkezik vkinél/ilmoittautua jkllle; vkinél tanul/saada opetusta jkltta*).

A magyar *hová?/finn* eltérő irány megfelelési sorban a külső szoros eset (sublativus) alkotja a legnagyobb csoportot, de a belső viszony (illativus) is gazdag. A külső laza (allativus) megfelelésekre itt már több példát is találtunk, de ez – az e csoportba tartozó összes példa mennyiségét tekintve – még mindig igen kevés (*gratulál vmihez/onnitella jstik; holnaphoz egy hétre/huomisesta viikon kuluttua;*

ragaszkodik vmihez/pitää kiinni jstk; szorosan tartja magát vmihez/pitää tiukasti jstk kiinni; ragaszkodik vmihez/pysyä kiinni jssk).

Ezzel szemben viszont eltérő képet mutat a magyar *honnan?*/finn eltérő irány megfelelési sor. Itt az adatok döntő többsége a belső (elativus) és a külső laza (ablativus) sorba tartozik (elativusi: *abból a célból/siinä tarkoituksessa; bizonyos szempontból/tietyssä suhteessa; számtanból ötöst kapott/hän sai laskennossa kympin; tréfából csináltam/tein sen piloillani; veszt az értékéből/aleta arvossa; kiábrándul vmiből/pettyä jhk; mi célból/mihin tarkoitukseen; ablativusi: tajtékkzik a dühtől/vaahdota raivoissaan; el van ragadtatva vmitől/olla ihastunut jhk; elmegy a kedve vmitől/menettää mielenkiintonsa jhk; fuldoklik a nevetéstől/olla tukahtumaisillaan nauruun; megcsömörlik vmitől/kyllästyä jhk; meggebed a hőségtől/läkähtyä kuumuuteen; meghal a szomjúságtól/kuolla janoon; pukadozik a nevetéstől/pakahtua nauruun), míg a külső szoros (delativus) csak egy példával képviselteti magát (*felvilágosít a dologról/tuoda valaistusta asiaan*).*

6. Nézzük meg az adatokat a finn nyelvből kiindulva! Ez természetesen nemcsak azt jelenti, hogy a táblázatot az oldalára állítjuk, hanem bizonyos egyéb következtetések levonására is mód nyílik. A finn szemszögéből nézve a *hol?* kérdésre felelő esetek szinte marginálisak, ezzel szemben a dinamikus esetek a megterheltek.

Szemben a magyarral, itt minden csoportban előfordulnak konkrét és elvont viszonyt jelölő szavak, kifejezések egyaránt. A *hol?*-csoportban a konkrét viszony a *käydä* igéhez kapcsolódik (*käydä kapakassa, oopperassa* stb.). A legtöbb konkrét viszonyt jelölő kifejezés a finn *hová?*/magyar *hol?* (C2) megfelelési sorban fordul elő (*eksyä jhk, mahtua jhk, ilmestyä jhk, jäädä jhk, jättää jhk, juuttua jhk, tarttua jhk, kaata jhk, kompastua jhk, piiloutua jhk* stb.) A *honnan?* kérdésre felelő, konkrét viszonyt jelölő halmaz magyar megfelelői minden esetben a *hol?* (A2) kérdésre válaszolnak: *löytää jstk, mahtua jstk, on saatavissa jstk, poistua ovesta* stb.

Külső viszonyt az egész adatbázisban csak mintegy húsz példa képvisel: *hän löysi itsensä lattialta, saada opetusta jkltä, ensi kuulemalta, ensi näkemältä, ostaa jtk kortilla, yhdellä iskulla, ilmoittautua jkllä, lyödä jkta suulle, nauraa jllek* stb. Több kifejezés természetesen megállja a helyét belső és külső esettel egyaránt: *on saatavissa kaupasta/torilta, käydä oopperassa/lentokentällä, kaataa vettä jkn niskaan/päälaelle, vieras sijoitettiin olohuoneeseen/par-*

vekkeelle stb. Az ebbe a csoportba tartozó kifejezések konkrét helyviszont jelölnek.

7. A két nyelv eltérő irányhasználatát magyar szemszögből vizsgálva összességében tehát – igen óvatosan – azt állapíthatjuk meg, hogy mind az adatok mennyiségét, mind a konkrét és absztrakt viszonyokat, mind a belső/külső szoros/külső laza viszonyokat tekintve a magyar *honnan?* irányú sor másként viselkedik, mint a *hol?* és a *hová?* sor. Különösen érdekes az eltérés a konkrét helyviszont kifejező adatok körében: ott ugyanis a magyar *honnan?* irányú sor a finnben minden esetben ugyancsak *honnan?* kérdésre felelő esetrag felel meg. A kérdést finn szemszögből vizsgálva a *hol?* sor lényegesen kevesebb példával képviselteti magát, mint a dinamikus sorok, s a külső viszonyt jelölő esetek az adatbázisban igen kis mértékben fordulnak elő.

Irodalom

- Hajdú Péter 1981: Az uráli nyelvészet alapkérdései. Budapest.
- Hakulinen, Lauri 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs painos. Helsinki.
- Hammari, Jukka-Pekka 1993: Muutos-, olo- ja kulkusijamuotojen eroista ja käytöstä uralilaisten kielten pohjalta. Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 37. Oulu. 41–216.
- Häkkinen, Kaisa 1985: Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa. Turku.
- Márk Tamás 1981: Sijajärjestelmän kysymyksiä. Castrenianum toimitteita 21. Helsinki. 58–68.
- Maticsák Sándor 1995: Paikallissijojen toissijainen käyttö unkarissa ja suomessa. Hungarologische Beiträge 3. Jyväskylä. 125–139.
- MNyTNy = A magyar nyelv történeti nyelvtana I. (Főszerkesztő Benkő Loránd.) Budapest 1991.
- Pusztay János 1993: Suomunkakontut (Suomalais-unkarilaisia kontrastiivisia tutkimuksia). Specimina Fennica IV. Szombathely. 47–61.
- Révay Valéria 1994: Unkarin ja suomen sijajärjestelmästä. Kaukovertailuja (Unkarilais-suomalaisia kontrastiivisia tutkimuksia). Specimina Fennica V. Szombathely. 115–126.